

İHRACATIN EKONOMİK BÜYÜMEYLE OLAN İLİŞKİSİ

Adnan DOĞRUYOL¹, Zeliha POLAT², Nevzat BALIKÇIOĞLU³

Özet

Ekonomik büyümeyi tetikleyen bir mekanizma olarak savunulan dış ticaret, iktisat literatüründe birçok çalışmaya konu olmuştur. Küreselleşen dünyanın gerekleri doğrultusunda ülkeler arası ticaret etkileşimlerinde artışlar yaşanmış ve dış ticarete serbestleşme yoluna gidilmiştir. Dış ticaret kalemleri ihracat ve ithalat işlemlerinden oluşmaktadır. Dış ticarete temel hedef ihracatı arttırmak ve ithalatı kıstırmaktır. Bu doğrultuda dış ticaret politikaları oluşturulmuştur. Türkiye ekonomisinde dış ticaret politikaları 1980 öncesi ve sonrası olmak üzere iki farklı döneme ayrılmaktadır. 1980 sonrası dönemde ise ihracata dayalı liberal politikalar uygulanmıştır. Bu çalışmada ihracat ve ekonomik büyüme ilişkisine değinilmiş ve Türkiye ekonomisinin 2000-2019 yılları arasındaki ihracat ve GSYH verileri kullanılarak ekonometrik analiz yapılmıştır. Veriler arasındaki nedenselliğin yönünü belirlemek için Granger nedensellik testi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret, Büyüme, İhracat, GSYH, Granger nedensellik testi

Abstract

Foreign trade, which is advocated as a mechanism that triggers economic growth, has been the subject of many studies in the economics literature. In line with the requirements of the globalizing world, trade interactions between countries have increased and foreign trade has been liberalized. Foreign trade items consist of export and import transactions. The main goal in foreign trade is to increase exports and reduce imports. In this direction, foreign trade policies have been established. foreign trade policies in Turkey's economy is divided into two different periods, including before and after 1980. In the post-1980 period, liberal policies based on exports were implemented. This study addresses the export and economic growth in Turkey's economy and relations are made using econometric analysis of export and GDP data for the years between 2000-2019. Granger causality test was conducted to determine the direction of causality among data.

Keywords: Froign Trade, Growth, Export, GDP, Granger Causality Test

¹ Sakarya Üniversitesi, Dr. Öğr. Üyesi, e-posta: adogruiyol@sakarya.edu.tr

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, , e-posta: zeliha.polat@ogr.sakarya.edu.tr

³ Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Dr. Öğr. Üyesi, balikcioglu@cumhuriyet.edu.tr

GİRİŞ

Dış ticaret kalemlerinden biri olan ihracatın, ekonomik büyüme ile olan ilişkisi literatürde birçok araştırmanın konusu olmuştur. İkinci dünya savaşı sonrasında değişen dünya koşullarıyla ticari serbestleşme önem kazanmış ve dış ticaretin önündeki gümrük tarifeleri ve kotalar gibi korumacı politikalar kaldırılmıştır. Dış ticarete serbestleşme yaşanmış ve ihracata dayalı, dışa dönük politikalar benimsenmeye başlanmıştır.

Türkiye ekonomisinde, dış ticarete 1980 yılına kadar uygulanan korumacı politikalar 24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte değişime uğramış ve serbestleşme yoluna gidilmiştir. Çeşitli uluslararası anlaşmalar ile dış ticaret önündeki engeller kaldırılmış ve Türkiye ekonomisi için liberalleşme süreci hızlanmıştır. Böylelikle Türkiye ekonomisinin ihracat, ithalat ve dış ticaret hacminde artışlar gözlenmiştir.

İhracatın ekonomik büyümeye etkisi yapılan literatür çalışmaları doğrultusunda kullanılan veri seti, analiz yöntemi, değişkenler ve benzeri birçok etki dolayısıyla farklılaşmaktadır. Ülkenin GSYH'sinde yaşanan artışlarda ihracatın gösterdiği etki önem arz etmektedir. Bu sebeple çalışmada etkinin analizi yapılmıştır.

İHRACATIN EKONOMİK BÜYÜMEYLE OLAN İLİŞKİSİ

Bir ülkede üretim kapasitesinde bir önceki döneme kıyasla meydana gelen artışlar o ülkenin ekonomik büyüme hızını gösterir. Ülkeler ekonomik büyümeyi gerçekleştirerek refah artışını sağlamak isterken kaynak kıtlığı yaşarlar ve durumda dışardan kaynak sağlama yoluna yönelmektedirler. Dolayısıyla günümüzde ülkelerin birbirleriyle olan etkileşimlerinin başında dış ticaret yer almaktadır. Ekonomik büyümeyi tetikleyen bir mekanizma olarak savunulan dış ticaret, klasik iktisatçılardan günümüze kadar üzerinde tartışılan, modeller geliştirilen bir konu olmuştur (Şahin ve Durmuş, 2018: 1114).

Serbest ticaret koşullarıyla dışa açılmanın karşılaştırmalı üstünlükler teorisi, rekabet imkanları, bilgi ve teknoloji transferi gibi nedenlerle büyümeyi arttırdığı ileri sürülmüştür. Dış ticarete liberalleşmenin en önemli unsuru dışa açıklıktır. OECD'ye göre dışa açık ekonomiler, dışa kapalı ekonomilere göre daha başarılıdırlar ve dış ticarete serbestleşme ile birlikte ekonomik büyümede artış yaşanacaktır.

Dışa açıklık terimi, ihracat ile ithalat rakamlarının toplamının GSYH' ya oranı olarak ifade edilmiştir. İhracat ve ithalat toplamı da dış ticareti ifade etmektedir. Bir ülke için ihracat, yurtiçi üretimin dışarıya açılmasıyla ülkeye gelir kapısı oluşturmaktadır. Dış ticaretin ekonomik göstergeler ve uluslararası kuruluşlar arasındaki öneminin

arttırılması açısından, ihracatın ithalat miktarından fazla olması olumlu etki yapmaktadır (Şahin, 2004a: 6).

Büyümenin esas belirleyicisi olarak, 1960'lı yıllarda dış ticaret benimsenmiş ve ihracata dayalı ticaret politikaları uygulanmıştır. Fakat dış ticaret, modern büyüme teorilerinde büyümenin çeşitli kaynaklarından yalnızca biri olarak görülmüştür. Genel olarak bakıldığında dış ticaret ile büyüme arasında iki taraflı bir ilişki söz konusudur. Diğer bir ifadeyle, dış ticaret büyüme üzerinde etki yaratırken büyüme de dış ticaret üzerinde etki yaratmaktadır (Gül, Kamacı ve Konya, 2013: 3).

24 Ocak 1980 Kararlarıyla ekonominin dışa açılması ve ihracata dayalı yapısal değişikliklere gidilmesi hedeflenmiştir. Kararların uygulamaya alınmasıyla birlikte %48,62'ye ulaşan büyük çaplı devalüasyonu sürekli günlük kur uyarlamaları takip etmiştir. Dış ticarete ülkenin rekabetini güçlendirmek adına devalüasyon ve ihracat teşvikleri yapılmıştır (Hatipağaoğlu, 2016: 42).

Dış ticarete karlılığı artırmak için kullanılan döviz kurları 1980- 2001 döneminde kısmen, 2001 sonrası dönemde ise gerçek boyutta ihracata yönelik büyüme stratejisinde uygulanmaktadır (Barışık ve Demircioğlu, 2006: 72).

İhracata dayalı büyüme modelinin büyümeye etkileri şu şekildedir (Uçan ve Koçak, 2014: 52):

- Dışa açılan firmalar ihracatla beraber büyük çaplı ekonominin fiyatlarından fayda sağlama imkanı elde edecektir. Üretim maliyetlerinde düşüş olacak ve verimlilik artışı yaşanacaktır. Verimlilik artışı da dış ticaret kazancına sebep olacaktır.
- Kısıtlı olan iç piyasadan geniş dış piyasalara geçiş yapmak verimliliğin akabinde teknolojik gelişmeyi ve ihracat bölüşümünün ülkeler arasında gerçekleşmesini sağlayacaktır.
- Firmalar arasında bulunan rekabeti canlandıracaktır.
- Döviz gelirlerinde artış sağlayarak dış ticaret hadlerinde iyileşmeye neden olur.
- Fayda ve maliyet unsurları ile dış ticaret, dış ekonomik dengeyi ve büyümeyi ileriye yönelik olarak etkisi altına alacaktır.

İhracat İşlemleri

İhracat yönetmeliğine göre ihracat, bir malın geçerli ihracat mevzuatı ve gümrük mevzuatına özgün olarak Türkiye Gümrük Bölgesi dışarısına yada serbest bölgelere çıkarılmasıdır. Bakanlıkça belirtilen sair çıkış işlemleri de ihracat sayılmaktadır.

İhracatçı olarak nitelendirilebilmek için ihraç edilecek mala ilişkin İhracatçı Birliği Genel Sekreterliğine üye olmak, vergi numarası bulunan gerçek yada tüzel kişi

olmak gereklidir. Ayrıca tüzel kişiliği olmadığı halde geçerli mevzuat hükümlerinin sağladığı hukuki tasarruf yapabilme izni verilen, ortaklıklara da ihracatçı denilmektedir. İhracatçıların ihracat birliğine üye olmaları zorunludur (Çelik, Kalaycı ve Sandalcılar, 2016: 113). Uluslararası anlaşmalar, kanunlar ve kararnameleleri gereği bazı malların ihracatı yasaklanmıştır.

Tablo 1: İhracatı Yasak Olan Mallar

MADDE	YASAL DAYANAK
1-Kültür ve tabiat varlıkları (Eski eserler)	23/07/1983 tarih ve 18113 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış bulunan 2863 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu”
2-Hint keneviri	24/06/1933 tarih ve 2435 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış bulunan 2313 sayılı “Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun”
3-Tütün tohumu ve fidesi	04/12/2002 tarih ve 24956 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış bulunan “Tütün Üretimi, Üretici Tütünlerinin Pazarlanması, İç ve Dış Ticareti, Denetimi ve Tütün Eksperliği ile İlgili Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”
4-İhracı ön izne bağlı mallar listesinde yer alan türler hariç bütün av ve yaban hayvanları (canlı ve cansız olarak ve tanımlanabilir en küçük parçaları ile bunlardan mamul konfeksiyon)	13/4/1990 tarih ve 20491 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış bulunan 08/03/1990 tarih ve 90/234 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı
5-Ceviz, dut, kiraz, armut, erik, porsuk, dışbudak, karaağaç ve ihlamur adlı ağaç türlerinin kütük, tomruk, kereste, kalas ve taslak olarak ihracı	11/05/1974 tarih ve 14883 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış bulunan 24/4/1974 tarih ve 7/8186 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı
6-Doğadan toplanan doğal çiçek soğanları	06/01/1996 tarih ve 22515 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış bulunan 95/7623 sayılı İhracat Rejimi Kararı
7-(Değişik 10/11/2010 -27755 RG) Odun	06/01/1996 tarihli ve 22515 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış bulunan 95/7623 sayılı İhracat Rejimi Kararı
8-Sığıla (liquidambar orientalis)	06/01/1996 tarih ve 22515 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış bulunan 95/7623 sayılı İhracat Rejimi Kararı
9-Yalankoz (pterocarya carpinifolia)	06/01/1996 tarih ve 22515 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış bulunan 95/7623 sayılı İhracat Rejimi Kararı
10-Datça hurması (Phoenix the ophrasti crenter)	06/01/1996 tarih ve 22515 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış bulunan 95/7623 sayılı İhracat Rejimi Kararı
11-Zeytin (tescili yapılmış ve Milli Çeşit Listesi’nde yayımlanmış olan çeşitlerinin yurt içinde sertifikalandırılmış olanları hariç), incir (tescili yapılmış ve Milli Çeşit Listesi’nde yayımlanmış olan çeşitlerinin yurt içinde sertifikalandırılmış olanları hariç), fındık, antep fıstığı, asma (sultani çekirdeksiz) fidanları (Değişik 17/05/2011-27937 RG)	06/01/1996 tarih ve 22515 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış bulunan 95/7623 sayılı İhracat Rejimi Kararı
12- (Değişik 19/09/2009-27354 RG) Salep (toz, tablet ve her türlü formda)	06/01/1996 tarih ve 22515 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış bulunan 95/7623 sayılı İhracat Rejimi Kararı

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, ihracat tebliğleri.

İhracatçı iş kolları Türkiye genelinde 24 başlık altına alınmıştır:

- 1) Ağaç
- 2) Canlı Hayvan
- 3) Çimento
- 4) Değerli Maden ve Mücevherat
- 5) Demir Çelik
- 6) Demir ve Demir Dışı Metaller
- 7) Deri
- 8) Elektrik- Elektronik
- 9) Fındık
- 10) Gemi ve Yat
- 11) Halı
- 12) Hububat

- 13) Kimyevi Maddeler
- 14) Konfeksiyon
- 15) Kuru Meyveler
- 16) Maden
- 17) Makine ve Aksamları
- 18) Meyve Sebze Mamulleri
- 19) Süs Bitkileri ve Mamulleri
- 20) Taşıt Araçları
- 21) Tekstil
- 22) Tütün
- 23) Yaş Meyve Sebze

Zeytin- Zeytinyağı İhracatçıların, ihracat işlemlerine başlayabilmesi için İhracat Birlikleri Genel Sekreterliğinden aldıkları onaylı gümrük beyannamesini ihracat işleminin gerçekleştirileceği gümrük idaresine iletmeleri gerekmektedir (Kaya, 2017: 171).

Ödeme şekillerine bağlı olarak ihracat sınıflandırılmıştır:

- ❖ **Konsinye İhracat:** Dış alıcılara, komisyonculara veya ihracatçı firmanın yurtdışı şubelerine kesin satış işlemi daha sonra gerçekleştirilmek üzere mal sevk edilmesidir. İlişkili İhracatçı Birliği Genel Sekreterliğine konsinye ihracat başvurusu yapılmaktadır. Kesin satış faturası düzenlenmeden gönderilen mallar gönderildikleri ülkede satıldıkça, satılan kısım için ihracatçı tarafından ticari fatura düzenlenir. Konsinye olaraktan sevk edilen malların kesin satış işlemi gerçekleştikten sonra ihracatçı, 30 gün içinde kesin satış faturası ile lazım olan diğer belgeleri onay alınan İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği ile aracı bankaya bildirir. Bir yıllık zaman zarfı içerisinde konsinye olarak sevk edilen malın kesin satış işleminin gerçekleşmesi zorunludur. Bu süre gerekli görüldüğü takdirde en fazla 2 yıl daha uzatılır. Eğer mal verilen süre içinde satılmazsa malın gümrük mevzuatı doğrultusunda ülkeye geri getirilir.
- ❖ **Ticari Kiralama Yoluyla Yapılacak İhracat:** Malların geçici bir süreliğine kira bedeli karşılığında gümrük bölgeleri dışına çıkarılmasıdır. Bu ihracat türüne ilişkin tebliğ 2008 yılında yürürlükten kaldırıldığı için bu şekilde gerçekleştirilecek ihracat gümrük mevzuatı kurallarına bağlıdır (Çelik, Kalaycı ve Sandalcılar, 2016: 117-118).
- ❖ **Ön İzne Bağlı İhracat:** Uluslararası antlaşmalar, kanunlar ve söz konusu mala ilişkin mevzuatlar gereği ihracatı belirli bir merciin ön iznine bağlı mallarda yapılan ihracattır.
- ❖ **Transit Rejimi:** Transit rejimi hükümleri; serbest dolaşım kapsamına alınmamış eşya ile ihracata dair gümrük işlemleri gerçekleşmiş eşyanın, ithalat vergileri ve dış ticaret politikası tedbirlerine bağlı olmaksızın gümrük

denetimi altında Türkiye Gümrük Bölgesi içerisinde bir noktadan diğer bir noktaya ulaştırılmasına bağlıdır. Türkiye Gümrük Bölgesi içerisinde transit rejimine bağlı eşya Türkiye'den yabancı ülkeye ve iç gümrükten diğer bir iç gümrüğe yada yabancı ülkeden yabancı ülkeye, yabancı ülkeden Türkiye'ye nakledilmektedir. Transit geçen taşıtlar ve serbest dolaşıma dahil edilmemiş eşyalar transit geçişleri esnasında gümrük vergisi kapsamına alınmaz. Fakat transit eşyalara uygulanan antrepo, mühürleme, yükleme ve boşaltma gibi eylemler karşılığında bedel talep edilir (Kaya, 2017: 176-177).

- ❖ **Kayda Bağlı İhracat:** Gümrük beyannamelerinin, malın ihracatından evvel İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği tarafından kayıt altına alındığı bir ihracat çeşididir. İhracat Yönetmeliğinde yer alan kayda bağlı ihracat listesinde bulunan malların ihracatı kayda bağlı yapılır. İhracatçı birliklerince kayıt meşruhatı düşülerek tasdik edilmiş gümrük beyannamesiyle, ihracatçılar 30 gün içinde ihracatın yapılacağı gümrük idaresine başvururlar.
- ❖ **Bedelsiz İhracat:** Yurtdışına mal çıkarılırken karşılığında bir bedel alınmaksızın yapılan ihracat şeklidir. Örneğin; gerçek veya tüzel kişilerce götürülen yada gönderilen hediyeler, afet durumlarında gönderilen insani yardım malzemeleri ile kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler ve üniversitelerin görevleri yada anlaşmalar gereği gönderecekleri mallar ve taşıtlar bedelsiz ihracat kapsamında değerlendirilmektedir (Çelik, Kalaycı ve Sandalcılar, 2016: 115-119).
- ❖ **İthal Edilmiş Malın İhracı:** Gümrük mevzuatı gereğince yeni veya daha önceden kullanılmış malın ihracı genel esaslar doğrultusunda gerçekleştirilir. Ancak gümrük mevzuatı, yatırım ve ihracatı destekleme mevzuatları gereğince yapılan iade (malın geldiği yere geri gönderilmesi) hükümleri saklıdır (Resmi Gazete, İhracat Yönetmeliği, 2006: 4).
- ❖ **Serbest Bölgelere Yapılacak İhracat:** Serbest bölgeler, ticari faaliyetlere geniş teşviklerin sağlandığı, hukuki ve idari sınırlamaların mali, iktisadi ve ticari açıdan uygulanmadığı yada kısmi olarak uygulandığı bölgelerdir. Serbest bölgelerde faaliyette bulunmak için faaliyet ruhsatı alınmış olması gerekmektedir. Türkiye'deki serbest bölgelerde üretim, alım-satım ve hizmete dair her tarz faaliyetler gerçekleşmektedir. Bu bölgelerde faaliyet gerçekleştirebilmek için yapılan nihai değerlendirme yetkisi Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğüne aittir (Kaya, 2017: 178). Türkiye'de serbest bölgeler; dış ticareti fazlalaştırmak, firmaları ihracata yönlendirmek, ihracata özgü yatırım ve üretimi özendirmek ve doğrudan yabancı yatırımlar ile ülkeye teknoloji girişini artırmak hedefiyle oluşturulmuşlardır. 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunda, "Serbest bölge ile Türkiye'nin diğer yerleri arasında yapılacak ticaret, dış ticaret rejimine tabidir, serbest bölgeyle diğer ülkeler ve serbest bölgeler arasında dış ticaret rejimi uygulanmaz" kararı bulunmaktadır. Dolayısıyla yurtiçinden serbest bölgelere yönelik olarak gerçekleştirilecek

muameleler ihracat rejimine, serbest bölgelerden yurtiçine yönelik muameleler de ithalat rejimine tabi tutulur (Danacı ve Koçtürk, 2017: 357).

İhracat, bir ülke ekonomisi için büyük önem arz etmektedir. İhracatta meydana gelen artışlar ekonomide faktör verimliliği artışına neden olmaktadır. Ayrıca ölçek ekonomilerin ile pozitif dışsallıklardan sağlanan kazançlar artar, ülkeye döviz girişini sağlar ve ara ve yatırım mallarının ithalatının kolaylaştırır. İhracat artışı kapasite kullanım oranını artırır ve böylece ortalama birim maliyetlerde azalma olur. Teknolojik gelişmelere yönelik politikalar uygulanması teşvik edilir. Mal ve hizmet ihracatındaki artışlar, yeni iş olanakları doğurur ve işsizliği azaltma yönünde eğilim gösterir. İşbölümü ve kaynak dağılımında etkinliği sağlayarak ülke refahına olumlu etki yapmaktadır. İhracatta gerçekleşen artışlar dış ticaret açığının azalmasına neden olur (Acaravcı ve Kargı, 2015: 2). İhracat ile ekonomik büyüme arasındaki tek yönlü nedensellik ilişkisi “ihracata dayalı büyüme” olarak adlandırılmıştır. Bu teoriye göre, ekonomik büyümenin temel nedeni olarak ihracat artışı gösterilmiştir (İzgi ve Yılmaz, 2018: 55).

İhracatın ülke ekonomisine olumlu katkıları olduğu kadar riskleri de söz konusudur, Türkiye İhracatçılar Meclisi (2014) ve bu riskleri şu şekilde sıralamıştır (Bağırtan, 2018: 37-38):

- Dış piyasada satışlar istenilen miktarın altında kalabilir veya beklenenin üstünde rekabet gerçekleşebilir. Bu durum ticari beklentiye etki edebilir.
- İhracattaki en büyük risk paranın tahsil edilememesidir. Dış pazarlara bağımlı firma için bu durum geri dönüş riski yaratabilmektedir.
- Döviz kurlarında oluşan dalgalanmalar üretimde ve ihracatta kar oranlarını indirgeyip zayıfata yol açabilmektedir.
- İhracatın, ihracat yapılan ülkenin siyasi ve ekonomik durumuna bağlı olması, diğer bir risk unsurudur.
- Uluslararası ticaret kuralları doğrultusunda gerçekleşen ihracat ve ithalatta oluşan riskleri azaltmak adına bu kuralların, risk oluşumunu önleyebilecek düzeyde uygulanması gereklidir.
- Uluslararası pazarlarda ihraç ürünü beğenilmeyebilir ya da ürünü pazara adapte etmek maliyetli veya olanaksız olabilmektedir.
- Uluslararası ticarete taraflar arasındaki uzlaşmazlığın giderilmesi zorlayıcı olabilmektedir.

Tablo 2: Türkiye'nin İhracat Rakamları ve Mal Ticareti Büyümesi

	2017	2018	2019
İHRACAT (MİLYAR \$)	164,6	176,9	180,5
MAL TİCARETİ BÜYÜMESİ (%)	10,2	7,5	2,0

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Meclisi, İhracat 2020 Raporu.

Türkiye'nin ihracatı 2017 yılında %10,2 oranında büyüme göstererek 164,6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılında ise %7,5 oranına gerilemesine rağmen ihracat bir önceki yıla göre artmış ve 176,9 milyar dolara ulaşmıştır. 2019 yılında ise mal ticareti büyümesi daha da gerileyerek %2 oranında gerçekleşmiştir. Ancak ihracatımız 180,5 milyar dolara ulaşarak Cumhuriyet tarihinin rekorunu kırmıştır.

Tablo 3: 2019'da En Çok İhracat Yapan İlk 5 Sektör

Sektör	2018	2019	DEĞ.
Otomotiv Endüstrisi	31,6 milyar \$	30,6 milyar \$	%-3,1
Kimyevi Maddeler ve Mamulleri	17,3 milyar \$	20,6 milyar \$	%18,6
Hazır Giyim Ve Konfeksiyon	17,6 milyar \$	17,7 milyar \$	%0,4
Çelik	15,5 milyar \$	13,9 milyar \$	%-10,6
Elektrik Elektronik	11,3 milyar \$	11,2 milyar \$	%-0,5

Kaynak: TİM.

Sektör bazında 2018 yılında en çok ihracat yapan ilk 5 sektör; otomotiv endüstrisi, kimyevi maddeler ve mamulleri, hazır giyim ve konfeksiyon, çelik, elektrik-elektronik sektörleri olmuştur. 2019 yılında bir önceki seneye göre otomotiv endüstrisi(%-3,1), çelik(%-10,6) ve elektrik-elektronik(%-0,5) sektörlerinde azalma yaşanmıştır. Kimyevi maddeler ve mamulleri sektöründe ise %18,6 oranında gerçekleşen artışla 20,6 milyar dolarlık ihracat yapılmıştır (Türkiye İhracatçılar Meclisi, İhracat Raporu 2020: 16). Üretim ve dış ticaret dengesi için önemli bir paya sahip olan bu sektörlerde yaşanan mikro gelişmeler ve sektörlerin makro gelişmelere karşı geliştirdikleri uyum çabaları da dış ticaret dengesi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Yükseler ve Türkan, 2006: 6).

Tablo 4: En Fazla İhracat Yapılan İlk 10 Ülke

ÜLKE (BİN \$)	2018 1-31 MART	2019 1-31 MART	DEĞ. %
ALMANYA	1.474.696	1.334.979	-9,5
BİRLEŞİK KRALLIK	1.029.043	849.119	-17,5
İTALYA	954.709	832.112	-12,8
İSPANYA	709.204	763.261	7,6
FRANSA	688.281	685.076	-0,5
ABD	697.964	668.909	-4,2
IRAK	637.181	628.721	-1,3
İSRAİL	387.631	449.373	15,9
HOLLANDA	488.904	403.058	-17,6
ROMANYA	357.429	387.237	8,3

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Meclisi 2019, Erişim Tarihi: 20.04.2019

TİM tarafından derlenen mart ayı yıllık ihracat rakamlarına göre Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı 10 ülkenin başında Almanya ve İngiltere yer almaktadır. Mart ayı ihracat rakamlarına göre, bir önceki yılın aynı ayındaki ihracat oranlarına bakıldığında en fazla Hollanda ile olan ihracatımız yüzde 17,6 oranında gerilemiş, İsrail ile olan ihracatımız ise yüzde 15,9 oranında artış göstermiştir.

Literatür Taraması

Ekonometrik analiz yöntemleri kullanılarak birçok ülke için büyüme ve dış ticaret arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmalar sonucunda tam bir görüş birliği sağlanamamaktadır. Bazı alınan ülke, yöntem, dönem ve değişken farklılıkları sebebiyle çalışma sonuçları farklılaşmaktadır. İhracata dayalı büyüme hipotezi bir takım çalışmalarda geçerli kabul edilmişken bazı çalışmalarda hipotez geçersiz kabul edilmiştir. Literatürde ihracat ve ekonomik büyümeyi test eden çalışmaların bazılarında aşağıdaki tabloda yer verilmiştir:

Tablo 5: Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine Literatür Özetleri

Yazar	Ülke / Dönem	Yöntem	Sonuç
Riezman vd. (1996)	126 ülke/ 1950-1990	Nedensellik testleri	Ticari dışa açıklık ve ihracatla büyüme arasında iki yönlü nedensellik vardır.
Wörz (2005)	OECD Ülkeleri, bazı Asya ve Latin Amerika Ülkeleri /1981-1997	Panel analizi	OECD ülkeleri için ihracata dayalı büyüme hipotezinin geçerli olduğu ve diğer ülkelerin büyümesinde de ithalatın etkili olduğu sonucuna varılmıştır.
Kıran ve Güriş (2011)	Türkiye/ 1992-2006	Nedensellik testleri	Ticari dışa açıklık ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir ilişki; finansal dışa açıklıkla ekonomik büyüme arasında anlamsız bir ilişki vardır.
Gül, Kamacı ve Konya (2013)	Türkiye / 1994-2010	Pedroni eş bütünleşme ve Panel Granger nedensellik testi	Uzun dönemde ihracattan büyümeye doğru çift taraflı bir nedensellik mevcutken, ithalattan büyümeye doğru tek taraflı bir nedensellik tespit edilmiştir. Ancak kısa dönemde bu sonuca erişilememiştir.
Altıntaş ve Çetintaş (2010)	Türkiye/ 1970-2007	Eş bütünleşme ve nedensellik testleri	İhracata dayalı büyüme hipotezinin geçerli olduğu kabul edilmiştir.
Takım (2010)	Türkiye / 1975-2008	Granger nedensellik testi, hata düzeltme modeli	İhracata dayalı büyüme modelinin Türkiye'de geçerli olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.
Bilgin ve Şahbaz (2009)	Türkiye / 1987-2007	Johansen eş bütünleşme, Granger nedensellik testi ve Wald testi	İhracata dayalı büyüme hipotezini destekleyecek şekilde, ihracattan sanayi üretim endeksine doğru tek yönlü nedensellik olgusu gözlemlenmiş ve ihracat ile dış ticaret hadleri arasında çift yönlü nedensellik bulunmuştur.

Durağanlık Analizi

Değişkenler arasında ekonometrik olarak anlamlı ilişkiler elde edilebilmesi için analizi yapılan serilerin durağan seriler olması gerekmektedir. Değişkenlere ait zaman serilerinde trend bulunuyorsa, ilişki gerçek olmaktan çok “sahte regresyon” şeklinde ortaya çıkabilir. Bu sebeple regresyonun gerçek bir ilişki mi, yoksa yanıltıcı bir ilişkiyi mi ifade ettiği, zaman serisi verilerinin durağan olup olmamalarıyla ilgilidir. Belli bir dönem için gözlemlenen bir seriyi ortaya çıkaran stokastik sürecin durağan olması şartları şunlardır:

Sabit Aritmetik Ortalama : $E(Y_t) = \mu$

Sabit Varyans : $Var(Y_t) = E(Y_t - \mu)^2 = \sigma^2$

Gecikme Mesafesine Bağlı kovaryans : $\gamma_k = E[(Y_t - \mu)(Y_{t-k} - \mu)]$

Bütün t değerleri için, k=gecikme mesafesi,

Bu şartlar sağlanmadığında süreç durağan değildir (Tarı, 2014: 374-375). Zaman serilerinin durağan olup olmadığına iki yöntemle karar verilir. Bunlardan ilki serinin otokorelasyon korelogramına bakmaktır. İkincisi ise seriye birim kök testleri uygulamaktır.

Korelogram Testi

Zaman serilerinin durağanlığı test etmek adına kullanılan korelogram testi, otokorelasyon fonksiyonu kavramına dayanır. Aşağıdaki tabloda düzey değerinde yer alan GSYH ve ihracat serilerinin korelogramına bakıldığında otokorelasyon bulunmaktadır. Böylelikle serilerin düzey değerinde duran olmadığı anlaşılmaktadır. Seriyi durağanlaştırmak için fark alma işlemi uygulanacaktır.

Tablo 6: GSYH Serisinin ve İhracat Serisinin Korelogramı

Date: 11/01/20 Time: 17:42 Sample: 2000Q1 2019Q4 Included observations: 80						Date: 11/01/20 Time: 17:42 Sample: 2000Q1 2019Q4 Included observations: 80					
Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob	Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob
1	0.599	0.599	0.599	87.117	0.000	1	0.921	0.921	0.921	70.376	0.000
2	0.322	0.071	123.94	0.000	2	0.643	-0.028	-0.028	-0.028	130.19	0.000
3	0.331	0.423	182.30	0.000	3	0.293	0.360	0.360	0.360	184.65	0.000
4	0.585	0.323	247.54	0.000	4	0.024	0.020	0.020	0.020	247.54	0.000
5	0.774	-0.512	300.24	0.000	5	0.721	-0.227	-0.227	-0.227	299.65	0.000
6	0.694	0.017	342.99	0.000	6	0.660	0.016	0.016	0.016	337.47	0.000
7	0.693	0.071	388.18	0.000	7	0.660	0.073	0.073	0.073	378.96	0.000
8	0.715	0.019	432.78	0.000	8	0.643	-0.012	-0.012	-0.012	414.87	0.000
9	0.615	-0.282	487.72	0.000	9	0.293	-0.047	-0.047	-0.047	466.04	0.000
10	0.354	0.059	494.49	0.000	10	0.293	0.021	0.021	0.021	472.96	0.000
11	0.332	0.098	521.40	0.000	11	0.212	-0.019	-0.019	-0.019	497.65	0.000
12	0.555	-0.055	551.10	0.000	12	0.498	0.032	0.032	0.032	521.77	0.000
13	0.483	-0.135	572.12	0.000	13	0.447	-0.046	-0.046	-0.046	541.39	0.000
14	0.362	0.079	587.41	0.000	14	0.404	0.046	0.046	0.046	557.51	0.000
15	0.391	-0.021	602.31	0.000	15	0.293	0.020	0.020	0.020	572.09	0.000
16	0.413	0.023	620.33	0.000	16	0.297	0.024	0.024	0.024	588.24	0.000
17	0.330	-0.053	631.65	0.000	17	0.245	-0.047	-0.047	-0.047	602.87	0.000
18	0.255	-0.054	636.67	0.000	18	0.297	-0.077	-0.077	-0.077	618.23	0.000
19	0.256	0.012	645.73	0.000	19	0.279	0.000	0.000	0.000	618.90	0.000
20	0.279	0.004	654.22	0.000	20	0.270	0.007	0.007	0.007	624.24	0.000
21	0.205	-0.021	655.55	0.000	21	0.211	-0.026	-0.026	-0.026	629.22	0.000
22	0.139	-0.023	651.06	0.000	22	0.193	-0.049	-0.049	-0.049	636.31	0.000
23	0.140	0.028	653.33	0.000	23	0.196	0.029	0.029	0.029	639.47	0.000
24	0.164	-0.018	656.45	0.000	24	0.159	-0.015	-0.015	-0.015	642.44	0.000
25	0.055	-0.039	657.56	0.000	25	0.116	-0.109	-0.109	-0.109	644.06	0.000
26	0.034	-0.010	657.71	0.000	26	0.069	0.004	0.004	0.004	645.63	0.000
27	0.024	-0.040	657.85	0.000	27	0.024	0.015	0.015	0.015	646.99	0.000
28	0.059	0.005	658.19	0.000	28	0.023	0.020	0.020	0.020	647.39	0.000
29	-0.022	-0.023	658.19	0.000	29	0.012	-0.042	-0.042	-0.042	647.25	0.000
30	-0.057	0.007	658.71	0.000	30	-0.027	-0.040	-0.040	-0.040	647.22	0.000
31	-0.054	-0.022	659.10	0.000	31	-0.029	-0.016	-0.016	-0.016	647.89	0.000
32	-0.029	-0.005	659.12	0.000	32	-0.028	-0.019	-0.019	-0.019	646.39	0.000
33	-0.025	-0.025	670.34	0.000	33	-0.049	0.002	0.002	0.002	647.41	0.000
34	-0.135	-0.019	672.95	0.000	34	-0.129	-0.024	-0.024	-0.024	649.78	0.000
35	-0.126	-0.025	675.63	0.000	35	-0.127	0.134	0.134	0.134	652.14	0.000
36	-0.114	-0.054	677.55	0.000	36	-0.121	-0.147	-0.147	-0.147	654.70	0.000

Birim Kök Testleri

Dickey- Fuller (DF) ve Augmented Dickey- Fuller (ADF) Testi

Durağan olmayan zaman serilerinin en temel örneği rassal yürüyüş modelidir. İki farklı rassal yürüyüş ayırımı yapılabilir. Bunlar sürüklenmeli (sabit terimli) ve sürüklenmesiz (sabit terimsiz) rassal yürüyüştür. Durağan olmayan bir seri, farkları alınarak durağan hale getirilebilir. Burada test edilen hipotezler şunlardır:

- $H_0 : (\rho=1)$ Seri durağan değildir, birim kök içerir
- $H_1 : (\rho<1)$ Seri durağandır, birim kök içermez

H_0 t istatistiği kullanılamıyor. Çünkü, t istatistiğinin tutarlı olabilmesi için serilerin durağan olması gerekir ve temel sebep t testinin 0 etrafında dağılmıyor olmasıdır. Bu durumda Dickey- Fuller (1979) makalesinde kullanılan τ (tau) istatistiklerinin kullanılması gereklidir. Literatürde tau testi Dickey- Fuller (DF) testi olarak bilinir. Eğer H_0 hipotezi reddedilir ve seri duran bulunursa, t testi kullanılabilir.

τ istatistiğinin mutlak değeri çeşitli anlamlılık düzeylerine göre bulunan MacKinnon kritik değerlerin mutlak değerlerinden küçükse serinin durağan olmadığı, büyükse serinin durağan olduğu sonucuna varılır. DF testi şu regresyonlara uygulanır:

$$\text{Sabit terimsiz ve trendsiz : } \Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + u_t$$

$$\text{Sabit terimli ve trendsiz : } \Delta Y_t = \beta_0 + \delta Y_{t-1} + u_t$$

$$\text{Sabit terimli ve trendli : } \Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 t + \delta Y_{t-1} + u_t$$

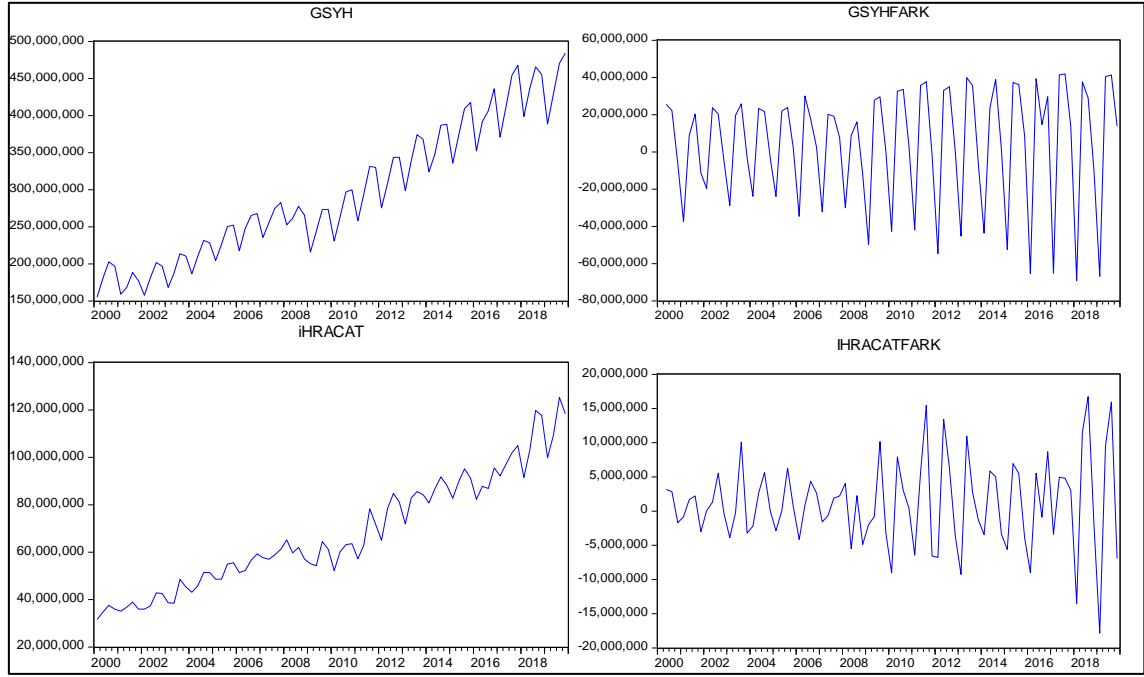
Eğer u_t hata terimi otokorelasyonlu ise, sabit terimli ve trendli olan denklem şu şekilde düzenlenir:

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 t + \delta Y_{t-1} + \alpha_i \sum_{i=1}^m \Delta Y_{t-i} + u_t$$

Yukardaki denklemde gecikmeli fark terimleri kullanılmaktadır ve gecikmeli fark terimlerinin sayısı ampirik olarak saptanır. Burada asıl hedef, bu denklemdeki hata teriminin otokorelasyonsuz olmasını gerçekleştirecek kadar terimi modele dahil etmektir. H_0 hipotezi kabul edilmektedir. Yani seri durağan değildir ve birim kök içerir. Bu denklemdeki gibi modellere DF testi uygulanırsa, buna Genişletilmiş (Augmented) Dickey- Fuller(ADF) testi denilmektedir. Her iki test istatistiğinin kritik değerleri aynıdır.

ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Tablo 7: Birincil Farkı Alınarak Durağanlaştırılan Seriler

Tablo 8: ADF Birim Kök Testi

		GSYH ADF Testi	
Düzye	Sabit terimli	Augmented Dickey-Fuller test statistic	t-Statistic
		0.337167	0.9788
Düzye	Sabit terimli ve trendli	Augmented Dickey-Fuller test statistic	t-Statistic
		-3.010841	0.1363
Düzye	Sabit terimsiz ve trendsiz	Augmented Dickey-Fuller test statistic	t-Statistic
		2.326876	0.9950
Birinci Fark	Sabit terimli	Augmented Dickey-Fuller test statistic	t-Statistic
		-3.157990	0.0266
Birinci Fark	Sabit terimli ve trendli	Augmented Dickey-Fuller test statistic	t-Statistic
		-5.166267	0.0003
Birinci Fark	Sabit terimsiz ve trendsiz	Augmented Dickey-Fuller test statistic	t-Statistic
		-2.035076	0.0408

İhracat ADF Testi

		t-Statistic		Prob.*	
Düzye	Sabit terimli	Augmented Dickey-Fuller test statistic		0.999135	0.9963
		Test critical values:	1% level	-3.520307	
			5% level	-2.900670	
			10% level	-2.587691	
	Sabit terimli ve trendli	Augmented Dickey-Fuller test statistic		-1.591992	0.7870
		Test critical values:	1% level	-4.085092	
			5% level	-3.470851	
			10% level	-3.162458	
	Sabit terimsiz ve trendsiz	Augmented Dickey-Fuller test statistic		3.433672	0.9998
Test critical values:		1% level	-2.596160		
		5% level	-1.945199		
		10% level	-1.613948		
Birinci Fark	Sabit terimli	Augmented Dickey-Fuller test statistic		-4.976918	0.0001
		Test critical values:	1% level	-3.520307	
			5% level	-2.900670	
			10% level	-2.587691	
	Sabit terimli ve trendli	Augmented Dickey-Fuller test statistic		-5.179414	0.0003
		Test critical values:	1% level	-4.085092	
			5% level	-3.470851	
			10% level	-3.162458	
	Sabit terimsiz ve trendsiz	Augmented Dickey-Fuller test statistic		-3.499081	0.0007
Test critical values:		1% level	-2.596160		
		5% level	-1.945199		
		10% level	-1.613948		

ADF test istatistiğinin mutlak değeri çeşitli anlamlılık düzeylerindeki MacKinnon kritik değerlerinin mutlak değerlerinden küçük olduğu durumda seride birim kök vardır ve seri durağan değildir. Bu durumda serileri durağanlaştırmak için fark alınacaktır.

Tablo 7 ve Tablo 8’de yer alan GSYH ve İhracat serilerine uygulanan ADF testi sonuçlarına göre; seriler düzey değerde durağan değilken, birinci farkları alındığında seriler durağanlaşmıştır. Böylece seriler düzey değerde H_0 hipotezini kabul eder. Yani düzey değer durumunda seriler durağan değildir ve birim kök içermektedir. Serilerin birinci farkları alındığında ise H_0 hipotezi reddedilirken, H_1 hipotezi kabul edilir. Yani serilerin birinci farkı alındığında seriler durağan hale gelir ve birim kök içermez.

Phillips- Perron Birim Kök Testi

Hata terimlerinin Dickey- Fuller testlerinde bağımsız, normal dağılıma ve sabit varyansa sahip olduğu kabul edilmektedir. Yapılan çalışmalarda bu ilişkinin varlığı göz önünde bulundurulmaktadır. Phillips ile Perron (1988) birim kök testleri için

yeni bir test geliştirmişlerdir. Geliştirdikleri test ile Dickey-Fuller usulleri kapsamında kabullenilen varsayımları kısmen yumuşatmışlardır (Kutlar, 2007: 335).

Yanlış olan hipotezi reddetme olasılığı bakımından bir testin gücü hesaplanır. Bu doğrultuda Dickey- Fuller testlerinin gücü düşük seviyededir. Çünkü bu testler birim kökü ve yakın birim kökü ayırt etmede yetersiz kalmaktadır. Veri aralığını genişleterek test gücünün düşüklüğü sorunu çözülebilir. Bunlara ek olarak ADF testi, test denklemindeki terimlerin ilave farklarının dahil edilmesini gerekli kılar. Buda serbestlik derecesinde bir azalmaya ve test sürecinin gücünde bir azalmaya sebep olur.

DF testinde seriler üzerinde trendin etkisini ve bu trende bağlı olarak ortaya çıkabilecek hata terimlerinin standart hatasının farklı olmasına bağlı etkiler bulunmamaktadır. Bu durum Phillips ile Perron tarafından eleştirilmiş ve Phillips-Perron(PP) birim kök testi geliştirilmiştir. DF ve ADF testlerinin hata terimine yönelik varsayımlarına kıyasla PP testi daha bir esneklik göstermektedir.

PP Birim Kök Testi Sonuçları

GSYH ve ihracat serilerine sabit terimde, düzey değerinde ve birincil farkları alınarak PP testi uygulanmıştır. Tablo 9’da yer alan serilere uygulanan PP birim kök testinde, düzey değerinde hesaplanan değer çeşitli anlamlılık düzeylerinde tablo mutlak değerinden daha küçük olması sebebiyle seri durağan değildir ve birim kök içerir. Birinci farkı alınan serilerde hesaplanan değer, çeşitli anlamlılık düzeylerinin mutlak değerinden büyük olduğundan seriler durağan hale gelir ve birim kök içermezler.

Tablo 9: PP Birim Kök Testi Sonuçları

GSYH PP Testi				
Düzye	Sabit terim	Adj. t-Stat Prob.*		
		Phillips-Perron test statistic	-0.539704	0.8768
Birinci Fark	Sabit terim	Test critical values: 1% level	-3.515536	
		5% level	-2.898623	
		10% level	-2.586605	
İhracat PP Testi				
Düzye	Sabit terim	Adj. t-Stat Prob.*		
		Phillips-Perron test statistic	0.112944	0.9648
Birinci Fark	Sabit terim	Test critical values: 1% level	-3.515536	
		5% level	-2.898623	
		10% level	-2.586605	

Granger Nedensellik Testi

1969'da Granger tarafından başlatılan iktisatta nedensellik testleri, farklı yazarlar tarafından kullanılan farklı yaklaşımlarla geliştirilerek sürdürülmektedir. Bu testler uzun dönemli zaman serilerine uygulanabilmektedir. Seriler durağan olmalıdır. Ancak aynı derecede durağan olma zorunlulukları bulunmamaktadır. Granger testi örnek büyüklüğünden ve verilerin yıllık veya mevsimlik olma durumundan etkilenmektedir. Ayrıca ilişkilerdeki gecikmeli değişken sayısı da önem arz eder. Bütün bu olgulara dikkat etmek gerekmektedir (Tarı, 2014: 436). Granger nedensellik testi, iki değişken arasındaki ilişkinin bu değişkenlerin zamansal ilişkisinde bulunduğu varsayımı üzerine kurulur.

Granger nedensellik testi sına ma hipotezleri şu şekildedir:

$$H_0 : \sum_{i=1}^m \delta_i = 0 \quad X \text{ Y'in Granger nedeni değildir.}$$

$$H_1 : \sum_{i=1}^m \delta_i \neq 0 \quad X \text{ Y'in Granger nedenidir.}$$

Bu sınamada uygulanacak olan kısıtlı F testidir.

Granger Nedensellik Testi Sonuçları

GSYH ve ihracat serileri düzey değerde durağan olmadığı için serilerin birinci farkı alınarak durağan hale getirilmişlerdir. Granger nedensellik testi için serilerin birinci farkı kullanılacaktır.

Vektör Otoregresyon (VAR) modeli, modeldeki içsel değişkenlerin hem kendileri hem de diğer içsel değişkenlerin belirli bir zamana kadarki gecikmeli değerlerini belirlemek adına kullanılan yöntemdir. Seriler arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmak için ilk olarak ekonometrik paket programı üzerinden VAR modeli tahmin edilmiş ve optimum gecikme sayısı dört olarak tespit edilmiştir.

Tablo 10: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

VAR Granger Causality/Block Exogeneity Wald Tests			
Date: 11/02/20 Time: 19:35			
Sample: 2000Q1 2019Q4			
Included observations: 75			
Dependent variable: GSYHFARK			
Excluded	Chi-sq	df	Prob.
IHRACATFARK	4.594366	4	0.3315
Dependent variable: IHRACATFARK			
Excluded	Chi-sq	df	Prob.
GSYHFARK	13.64939	4	0.0085

Tablo 10 incelendiğinde bağımlı değişkenin GSYH, bağımsız değişkenin ihracat olduğu durumda; ihracat olasılık değeri 0,05'ten büyük olduğu için H_0 hipotezi kabul edilir yani ihracat, GSYH'nın Granger nedeni değildir. İhracatın bağımlı değişken olduğu GSYH'nın bağımsız değişken olduğu durumda ise GSYH'nın olasılık değeri 0,05'ten küçük olduğu için H_0 hipotezi reddedilir yani GSYH, ihracatın Granger nedenidir. Granger nedensellik testi sonuçlarına göre değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin yönü şu şekildedir:

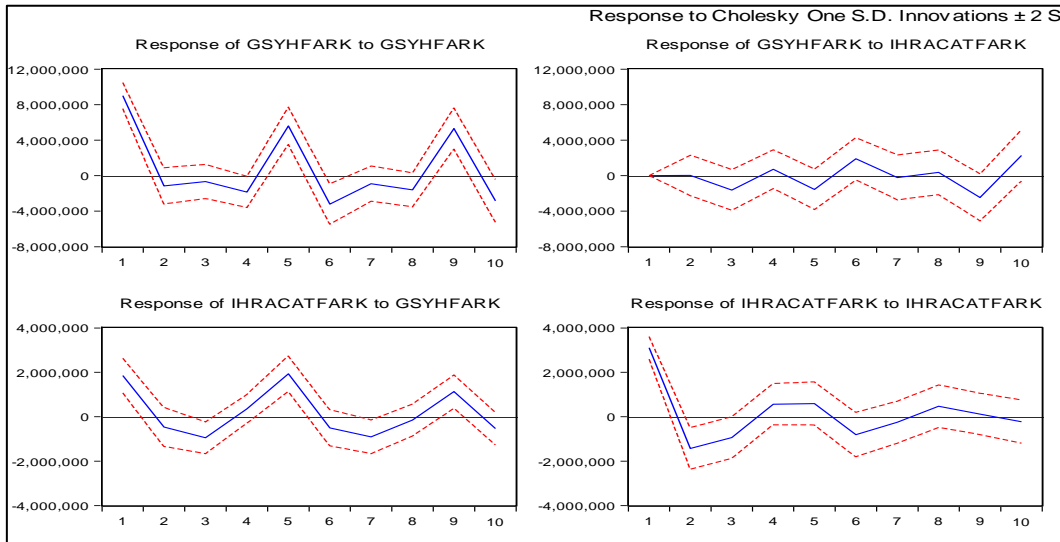
- GSYH ve İhracat arasında tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. GSYH'den ihracata doğru tek yönlü nedensellik vardır.

Etki- Tepki Analizi

Etki tepki analizi, sistemdeki bir değişkende ortaya çıkan beklenmeyen bir şokun diğer değişkenler üzerindeki etkisinin görülmesinde ve belirlenmesinde kullanılmaktadır. Beklenmeyen şok, hata terimleri tarafından temsil edilir. Etki- tepki analizi için VAR modelinin durağan olması gereklidir (Kurt ve Terzi, 2007: 32).

Etki- tepki analiz grafiklerinde yer alan kesikli çizgiler ± 2 standart hatalık güven sınırlarını, düz çizgiler ise nokta tahminlerini göstermektedir. Etki- tepki analizleri Cholesky ayrıştırmasına göre yapılmıştır.

Tablo 11: Etki- Tepki Analizi Sonuçları

Tablo 11'de yer alan etki- tepki analizleri incelendiğinde; GSYH'daki bir birimlik şokun ihracat değişkeni üzerindeki etkisi ilk üç aya kadar negatif yönde azalan seyir gösterse de sonraki aylarda dalgalı bir seyir izlemiş ve dördüncü ve altıncı ayda

pozitif, dokuzuncu ayda ise negatif dalgalanma görülmüştür. İhracata meydana gelen bir birimlik şokun GSYH üzerindeki etkisi ilk ayda pozitif azalan iken daha sonra negatif ve pozitif yönde dalgalanma göstermiştir. Etki- tepki analizi sonuçları ile Granger nedensellik testi sonuçları paralellik göstermektedir.

SONUÇ

Ulusal ekonomilerin kalkınmasında dış ticaret önemli bir etkiye sahiptir. Dış ticaret politikalarında baskın olarak ülkeler ihracatlarını artırıp ithalatlarını sınırlandıracak önlemler almışlardır.

1960'lı yıllarda büyümenin asıl kaynağı olarak dış ticaret görülmüş ve ihracata dayalı büyüme modeli benimsenmiştir. Türkiye'de 1980'li yıllara kadar sürdürülen içe dönük ithal ikameye dayalı politikalar 24 Ocak 1980 kararları ile bir kenara bırakılmış ve dış ticarete serbestleşmeye gidilerek ihracata dayalı büyüme politikası benimsenmiştir. Böylelikle 1980 yılında 10 milyar \$ olan dış ticaret hacmi, 2019 yılında 374 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Bu durum, Türkiye ekonomisi için serbest dış ticaret politikalarının olumlu sonuçlar doğurduğunun göstergesidir.

Granger nedensellik testi sonuçlarına göre ele alınan yıllar arasında Türkiye'de ekonomik büyümenin ihracatı tetiklediği sonucu görülmüştür. Yapılan Etki- Tepki analizi sonuçları da Granger nedensellik testi sonuçlarıyla uyumlu çıkmıştır.

Sonuç olarak incelenen dönem itibariyle ekonomik büyümenin ihracat kalemi üzerinde etkisi olduğu gözlemlenmiştir.

KAYNAKÇA

- Acaravcı, A., & Kargı, G. (2015). Türkiye'de İhracatın Çeşitlendirilmesi ve Ekonomik Büyüme. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 1(1), 1-16.
- Altıntaş, H., & Çetintaş, H. (2010). Türkiye'de Ekonomik Büyüme, Beşeri Sermaye ve İhracat Arasındaki İlişkilerin Ekonometrik Analizi: 1970-2005. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 36, 33-56.
- Bağırtaş, M. (2018). Türkiye'de Dış Ticaretin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Tekirdağ: Namık Kemal Üniversitesi.
- Barışık, S., & Demircioğlu, E. (2006). Türkiye'de Döviz Kuru Rejimi, Konvertibilete, İhracat- İthalat İlişkisi (1980-2001). *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 71-84.
- Bilgin, C., & Şahbaz, A. (2009). Türkiye'de Büyüme ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkileri. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 177-198.

- Çelik, K., Kalaycı, C., & Sandalcılar, A.R. (2016). *Dış Ticaret İşlemleri Yönetimi*. Celepler Matbaacılık Basın Yayım ve Dağıtım.
- Danacı, T., & Koçtürk, O.M. (2017). Türkiye Serbest Bölgelerinin Kümeleme Analizi İle Karşılaştırılması. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(4), 351-370.
- Gül, E., Kamacı, A., & Konya, S. (2013). Dış Ticaretin Büyüme Üzerine Etkileri: Türk Cumhuriyetleri Ve Türkiye Örneği. *Akademik Bakış Dergisi*, 35.
- Hatıpağaoğlu, A.M. (2016). *Türkiye'nin Dış Ticaretinde Yapısal Dönüşüm*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- İzgi, B.B., & Yılmaz, H. (2018). Türkiye'de Ekonomik Büyüme, İhracat ve İthalat: Nedensellik İlişkisi (1992-2016). *İktisadi Yenilik Dergisi*, 5(2), 54-74.
- Kaya, F. (2017). *Dış Ticaret İşlemleri Yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Kıran, B., & Güriş, B. (2011). Türkiye'de Ticari ve Finansal Dış Açıklığın Büyüme Etkisi: 1992-2006 Dönemi Üzerine Bir İnceleme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 69-80.
- Kurt, S., & Terzi, H. (2007). İmalat Sanayi Dış Ticareti Verimlilik ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *KTÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(1), 25-46.
- Kutlar, A. (2007). *Ekonometriye Giriş*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Riezman, R.G., Summers, P.M., & Whiteman, C.H. (1996). The Engine of Growth or Its Handmaiden? A Time Series Assessment of Export-Led Growth. *Empirical Economics*, 21, 77-113.
- Şahin, A. (2004). Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisinde Teorik Yaklaşımlar ve 2000-2004 Türkiye Ekonomisi Değerlendirmesi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 41(485), 5-19.
- Şahin, D., & Durmuş, S. (2018). Türkiye'de Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Analizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(60), 1114-1122.
- T.C. Ticaret Bakanlığı. *İhracat Yönetmeliği*. <https://ticaret.gov.tr/ihracat> (18 Nisan 2019).
- T.C. Ticaret Bakanlığı. *İhracı Yasak ve Ön İzne Bağlı Mallara İlişkin Tebliğ*. <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/ihracat-rejimi/ihraci-yasak-ve-on-izne-bagli-mallara-iliskin-teblig-ihracat-96-31> (17 Nisan 2019).
- Takım, A. (2010). Türkiye'de GSYİH İle İhracat Arasındaki İlişki: Granger Nedensellik Testi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 315-330.
- Tarı, R. (2014). *Ekonometri*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

- TİM. (2020). *Yeni Vizyon Yeni Yol Haritası İhracat Raporu 2020*. https://tim.org.tr/files/downloads/Strateji_Raporlari/%C4%B0hracat%202020%20Raporu.pdf (12 Nisan 2020).
- TİM. *Yıllık İhracat Rakamları*. <https://www.tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari> (20 Nisan 2019).
- Uçan, O., & Koçak, E. (2014). Türkiye’de Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(2), 51-60.
- Wörz, J. (2005). Skill Intensity in Foreign Trade and Economic Growth. *Empirica* 32, 117-144.